

Svenska Interplanetariska Sällskapet
Artikel av Åke Hjertstrand i första numret av tidskriften
Astronautik 1958

Med tack till Sven Grahn, som scannat in artikeln.

Efter andra världskrigets slut återupptog ett par av de få före kriget existerande rymdfartsföreningarna sin verksamhet, och nya sällskap bildades.

Sommaren 1949 översändes till det redan 1933 grundade British Interplanetary Society från det nya Gesellschaft für Weltraumforschung en skrivelse, undertecknad av initiativtagarna H. Gartmann och H. Kölle, med en propå att arrangera en internationell sammankomst med för rymdfart intresserade. Det föreslagna mötet kom till stånd genom en förnämlig insats av ledaren för den franska gruppen, A. Ananoff. Det hölls i Paris den 30 september - 2 oktober 1950 och i en sådan skala att det hävdadecknats som den första internationella astronautiska kongressen. Genom personlig kontakt med H. Gartmann, som själv ironiskt nog hindrades av visumsvårigheter att närvara i Paris, erhöll förf. introduktion till kongressen och deltog som observatör från Sverige

Kort tid därefter, den 16 oktober 1950, grundades Svenska Sällskapet för Rymdforskning av följande fyra personer, vilka konstituerade sig till interimsstyrelse: civilingenjör Ake Hjertstrand, ordförande; major Claes-Otto Sparre, sekreterare; jur. kand. Gunnar Deijenberg, kassaförvaltare; ingenjör Gilbert Larsson.

Konjunkturerna var vid den tiden ganska gynnsamma. Såväl dagspressen som fackpressen i Sverige och utomlands hade ägnat Parismötet betydande och positiv uppmärksamhet. Interimsstyrelsen beslöt dock att vänta, tills den första rymdfebern gått över, och låta en målsättning mogna långsamt. En av anledningarna till återhållsamheten var vissa förslag från utländskt håll, att en planerad federation av rymdfartsföreningar skulle utformas som ett internationellt storfinansföretag för att exploatera rymdfart.

För en teknisk-vetenskaplig federation mera konventionella riktlinjer hade accepterats av samtliga intressenter till nästa kongress, och den till Svenska Interplanetariska Sällskapet (SIS) omdöpta intressegruppen blev en av de tio grundarna av Internationella Astronautiska Federationen (IAF), som bildades i London den 4 september 1951 under den andrainternationella astronautiska kongressen.

Verksamheten inom SIS fortsatte i stort sett under samma former som tidigare, och när den tredje IAF-kongressen hållits i Stuttgart 1952 och såväl federationens riktlinjer som de utländska sällskapets verksamhet kunnat överblickas med större säkerhet, ansågs tiden vara inne för det första offentliga årsmötet, som hölls i Kungl. Svenska Aeroklubbens lokaler den 13 februari 1953. Årsmötet accepterade de av interimis-styrelsen framlagda förslagen och beslöt, att ett nytt möte skulle utlysas för behandling av omarbetade stadgar och för val av en till sex ledamöter utökad styrelse samt styrelsesuppleanter och revisorer. Det nya mötet ägde rum på Tekniska Museet den 10 juni 1953. SIS hade då 36 medlemmar. Den första fullständiga styrelsen fick följande sammansättning. Ordförande: civilingenjör Åke Hjertstrand. Vice ordförande: major Claes-Otto Sparre. Sekreterare: kaptan Karl-Hugo Betzfeldt. Kassaförvaltare: jur. kand. Gunnar Deijenberg. Klubbmästare: herr Lars Gabrielsson. Övrig ledamot: ingenjör Gilbert Larsson. Suppleanter: fru Gudrun Philipson, civilingenjör Björn Bergqvist, ingenjör Gösta Lipping. Revisorer: herr Egil Omvik, fil. stud. Rubert Siemerling. Revisorsuppleant: fil. mag. Bengt Olsson.

Åke Hjertstrand

Som en kuriositet kan nämnas, att under mötet den 10 juni 1953 demonstrerades (av Gilbert Larsson) för första gången offentligt i Sverige diverse vätskeraket-drivmedel och utfördes en provkörning med en liten raketmotor för högkoncentrerad väteperoxid på samma ställe, Tekniska Museets terrass, där 17 år tidigare den första svenska utsändningen av ultrakorta radiovågor gjordes.

Svenska Interplanetariska Sällskapets ändamål och strävanden går ut på att verka för astronautiken i dess vidaste bemärkelse. Detta innebär icke, att SIS befattar sig med byggandet av rymdfarkoster eller med verkställandet av rymdresor. Däremot utföres inom SIS, i mån av resurser, studier av de förutsättningar och problem som måste analyseras och behärskas för att uppdrag utanför vår jords atmosfär skall kunna genomföras. Genom dessa studier kan SIS bedöma rymdfartens aktuella status och förmedla saklig information.

Som ensamstående organisation förmår ett astronautiskt sällskap i vårt land knappast mer än att ytligt överblicka rymdfarten; dessutom är det kanske möjligt att tränga djupare in i något starkt begränsat avsnitt. Däremot kan och skall SIS som ett av de i dag 25 IAF-sällskapen med tillsammans över 15 000 medlemmar hålla en världsomfattande kontakt, syftande till internationellt utbyte av kunskapsinformation i hithörande frågor, varigenom perspektiv på rymdfarten som en detalj i mänsklighetens utveckling vinnes. Det är denna verksamhet och detta tänkande som har fått benämningen astronautik och ibland även kallas kosmonautik.

Hur väsentligt, ja oundgängligt, det internationella utbytet än må vara, fordras en allt efter förhållandena upplagd, nationellt självständig verksamhet med studier, information och tankeutbyte.

SIS har valt att låta medlemmarna samlas i Stockholm sju gånger om året, nämligen en gång per jul-, semester- och årsmötesfri månad. Vid dessa informella allmänna möten, dit gäster är välkomna, kan allt med någon astronautisk anknytning förekomma, såsom föredrag, film, studiebesök, kongressrapporter och fria diskussioner. På föreningsvis brukar dessa möten avslutas med någon förtäring under fortsatt tankeutbyte. För att främja kontakten med större grupper av medlemmar utanför Stockholm och för att stimulera till bildandet av lokalföreningar, kan extra möten gå av stapeln på ort och ställe.

Medlemmar med specialintressen kan odla dessa genom den studie- och sektionsverksamhet som påbörjats. I denna inkluderas även elementära astronautiska studier i s. k. studiegrupper, avsedda främst för yngre, ännu inte fackutbildade medlemmar. De mest framträdande av astronautikens ämnen har delegerats till sex sektioner med följande omfattning:

I. Astronomi, banberäkning och ballistik. II. Farkoster och utrustning. III. Framdrivningsanordningar. IV. Navigation, teleteknik och styranordningar. V. Rymdfartsmedicin, kemi och biologi. VI. Allmänna astronautiska begrepp, etiska, politiska, sociala och juridiska frågor mm.

Det ligger i sakens natur, att studie- och sektionsarbetet på hittillsvarande korta tid bedrivits mera punktformigt och i mån av de ledande fackkunniga medlemmarnas disponibla tid. Liksom hela astronautiken är det en verksamhet på lång sikt, som måste tillväxa organiskt både på höjden och bredden.

En långsiktigt upplagd verksamhet, där sektionsinsatserna varit av stor betydelse, är den självständiga litteraturreferattjänst som sällskapet bedriver för att informera om de artiklar och uppsatser med astronautisk bäring som finns tillgängliga i sällskapets bibliotek eller annorstädes i Sverige. Utomstående kan prenumerera på litteraturretjänsten. Inom sällskapet utgår den till fackmedlemmarna, vilkas årsavgift just är så mycket högre som referattjänstens självkostnad. Övriga medlemmar får referattjänsten till självkostnadspris efter rekvisition.

Referaten är, innan man gjort sig förtrogen med denna informationsform, en lektyr som har goda utsikter att bli lagd undan osorterad och oläst, men rätt utnyttjad ger referattjänsten en orientering i den ständigt växande litteraturens snårskog. SIS, det veterligen enda sällskap som har denna verksamhetsdetalj, har fått det utländska erkännandet, att dess litteraturretjänst skall rekommenderas som mall för IAF, när kapacitet finns för en världsomfattande astronautisk referattjänst.

Till de mera självklara plikterna hör att genom press, radio och föredragsserier informera den större allmänheten. Så har skett ända sedan sällskapets grundande, fast

när Sputnikarna släpptes loss under hösten 1957 fick SIS övermäktig konkurrens från alla möjliga håll, kanske också omöjliga. Lättköpta publika framgångar på saklighetens bekostnad kommer SIS aldrig att eftersträva. Nu, när rymdfartseran oåterkalleligen har kommit, måste vårt sällskap mer än någonsin utmärka sig genom strikt verklighetssinne.

Sällskapets insatser inom IAF har varit relativt blygsamma. Tre kongressföredrag har hållits: i Stuttgart 1952 av Åke Hjertstrand, i Rom 1956 och i Barcelona 1957 av Björn Bergqvist. SIS är f. n. representerat genom Björn Bergqvist i Classifications Committee samt genom Åke Hjertstrand i International Affairs Committee och Scientific Advisory Committee. Åke Hjertstrand innehar en av de fem Vice-President-posterna under verksamhetsåret 1957/58.

Det är lika frestande som vanskligt att ställa en prognos för vad framtiden kan komma att medföra för SIS. Eftersom SIS är en av medlemmarna i det team som IAF utgör, kan man i stället söka bedöma IAF:s framtid och därefter sluta sig till konsekvenserna för de nationella sällskapen.

Under flera år framåt kommer IAF:s huvudaktivitet att vara begränsad till att hålla teknisk-vetenskapliga symposia rörande rymdfart och astronautik samt att sovra ut för publicering de värdefullaste föredragen. Dessa symposia har hittills varit förlagda till kongresserna, under vilka även IAF:s organisatoriska och finansiella frågor behandlats, ehuru det vore lämpligare att sistnämnda ärenden åtgärdades mellan kongresserna. De enskilda sällskapens naturliga uppgift blir att som hittills organisera kongresser och symposia. SIS står i tur för 1960 års kongress.

Nästa steg i utvecklingen, sedan ett permanent IAF-högkvarter upprättats, kan bli, att IAF får ställning som högsta instans för de juridiska m. fl. spörsmål, som är av allmän astronautisk betydelse, samt att ett internationellt astronautiskt forskningscentrum skapas. De enskilda sällskapens status kan då ha förändrats till att vara av stat och industri stödda förinstanser, som bör kunna bidra med eller propagera för skälig andel i kostnaderna för forskningscentret. Studieobjektens mångfald kommer att ständigt växa. De redan i hemlandet väl kvalificerade astronautiska fackmännen kan efter högre studier och specialisering vid det internationella centret förvänta, att goda platser kommer att stå öppna för dem både hemma och ute i världen.

Dessa tankar må vara realistiska eller allt för optimistiska. De står helt för författaren, som med glädje och välgrundade förhoppningar för framtiden efterkommit redaktörens uppmaning att inleda tidskriften Astronautik, Svenska Interplanetariska Sällskapets nya organ.

SIS har tidigare haft en tidskrift med det allt för långa namnet Journal för Svenska Interplanetariska Sällskapet. Den kom ut med allt för långa intervaller med tre nummer under tiden februari 1954 - december 1955. Journalen var ett försök; den skulle dels hålla våra medlemmar underrättade om väsentligare händelser inom astronautiken, dels fungera som föreningsblad och dels erbjuda medlemmarna publiceringsmöjligheter. Genom karaktären av delvis föreningsblad var det knappast tänkbart, att

Journalen skulle kunna vinna större spridning utom sällskapet. Några exemplar beställdes dock utifrån, och den kunde tillställas andra sällskap i utbyte mot vad vi från dem mottagit. - Den var dyr i framställning.

Redan 1955 beslöts utarbeta en annan form för tidskriften. Föreningsangelägenheterna, som kan distribueras snabbare och billigare stencilerade, skulle avlysas. Tidskriften skulle höjas till en mera vetenskaplig nivå, dock utan bannlysning av lättare och irrationellt stoff.

Styrelsen är väl medveten om att det är en hög ekonomisk belastning på ett litet sällskap, f. n. ca 150 medlemmar, att ge ut en högklassig tidskrift. Men behovet är väl dokumenterat. Vi har fått många förfrågningar om Journalens fortsättning.

Senast ändrat eller kontrollerat den 28 mars 2007.